

Thea Rienksma van Kerk en Wereld: Feministische theologie pelt schillen van patriarchale samenleving (1981)

Sieth Delhaas

Hervormd Nederland, 18 april 1981

Inleiding

Thea Rienksma, 33 jaar, getrouwd, werkt ongeveer drieënhalf jaar op Kerk en Wereld te Driebergen in het team geloof en samenlevingsvragen. Werkt met groepen volwassenen, die vrijwillig naar het centrum komen. Doet veel cursussen voor en met vrouwen over feminisme en geloof. Van huis uit niet kerkelijk. Heeft behoefte zich bezig te houden met vragen over de zin en betekenis van haar leven, de bestemming van mensen, van haarzelf.

Ze zegt: 'Ik werd wat actiever in het geloof toen ik in een basisgroep terecht kwam waar de nadruk lag op het kiezen voor de verdrukten in de maatschappij. Daar kwam ik in aanraking met feminisme en feministische theologie. Ik vond opeens bevestiging van mijn kritiek op kerk en christelijk geloof, dat mensen beperkingen oplegt, hen van zichzelf en van elkaar vervreemdt. Ik ontdekte waar ik zelf onderdrukt werd, maar vooral, wat ik in mijzelf onderdrukte en in anderen.

Zoals ik Thea heb leren kennen tijdens de weekends op 'Kerk en Wereld', het vormingscentrum van de Nederland Hervormde Kerk in Driebergen maakte ze de indruk op mij van een intens luisterende, zich vaak verwonderende vrouw. Zich bewust van haar nauwelijks te overziene verantwoordelijkheid voor al die vrouwen die de afgelopen drie jaar met haar in de kring zaten. Zich verdiepend in eigen en elkaars niet verwerkte teleurstellingen over 'hun' kerk, religieuze achtergrond, opvoeding. Het verdriet, de woede over de kerk van vroeger, maar ook die van nu, die vrouwen niet de ruimte geeft.

In gesprekjes tussendoor heb ik geproefd hoe intens ze is gaan meeleven met de vrouwen uit al die verschillende kerken, die op 'haar' cursussen komen uithuilen, lachen, uitwoeden ook. Door haar is 'Kerk en Wereld' een eiland geworden voor veel vrouwen, die met haar kijk op kerk en geloof thuis, in de eigen kerkgemeenschap niet uit de voeten kunnen, niet serieus worden genomen. Stranden, uit de kerk stappen, met alle problemen daar omheen voor andere gezinsleden. Anderen die toch blijven kiezen voor de kerk en in hun eentje doorknoken. Maar ook heeft ze vrouwen horen zeggen: 'De bijbel is voor mij een jarenlang niet gebruikt boek geweest. Door deze feministische theologie ben ik weer gaan geloven.'

Pakket

Je bent niet kerkelijk opgevoed, je hoort niet bij een kerk. Is het dan mogelijk cursussen met deze vrouwen die uit rooms-katholieke en allerlei protestantse kerken komen, te doen? Kun jij hun frustraties navoelen?

‘Ik heb inderdaad geen kerkelijke achtergrond hoewel ik in mijn jeugd op doopsgezinde catechisatie heb gezeten. Mijn moeder is doopsgezind, maar wij werden daarin thuis erg vrij gelaten.

Ik heb wel een heel pakket aan ‘christelijke’ waarden en normen meegekregen, waarvan ik me nu probeer vrij te maken. Normen over wat hoort en wat niet hoort, over wat goed is en wat niet goed is. En vooral over hoe een vrouw behoort te zijn en hoe een man behoort te zijn. Ik moet de invloed van de zondagsschoolverhalen, die ik als zeven- / achtjarig kind hoorde ook niet onderschatten. Er zijn mij toen natuurlijk ook heel wat eenzijdige stereotiepe beelden opgelegd. Uiteindelijk is dat vooral waar het in de cursussen om gaat. Dat we met elkaar proberen los te komen van belemmerende beelden van onszelf, van anderen en dat vrouwen ontdekken wie ze zelf zijn, hoe zij in de kerk willen staan, wat het geloof voor haar betekent. Vanuit de feministische theologie worden ons daartoe inzichten aangereikt, inzichten waardoor de verhullende schillen van onze patriarchale samenleving afgepeld worden. De frustraties van veel vrouwen in de kerk hebben te maken met het gevoel ondergewaardeerd te worden, over het hoofd gezien te zijn. En dat zijn gevoelens, die ik, weliswaar meer buiten de kerk, ook heb. Daar vinden we elkaar.

Wat erbij komt is dat het in de cursussen vaak gaat om de plaats van het geloof in je leven, en niet eens altijd zo zeer om de kerk. Soms denk ik wel eens: ik help mensen de kerk uit. Maar nooit heb ik ervaren dat vrouwen hun geloof verliezen. Integendeel, door alles wat we meemaken - de wanhoop, het verdriet, de woede die je ervaart als je je gaat verdiepen in dingen als de eenzijdige, mannelijke uitleg van de bijbel, de geschiedenis van de vrouw in de kerk, de houding van veel vroegere en huidige kerkmensen tegenover vrouwen, komen we uiteindelijk dichterbij de essentie van mens-zijn en geloven. En daarbij hebben we veel aan elkaar, beleven we ook erg veel met elkaar.’

Kritiek

‘Ik ben geen kerkelijk mens. Ik heb wel religieuze gevoelens. Ik ben ook een tijd actief geweest in een basisgroep in Den Haag.

Dat was voor mij een heel bijzondere, inspirerende tijd.

Daar ontdekte ik mensen, die met dezelfde kritiek op kerk en christelijk geloof zaten als ik die had. En die behoefte hadden aan een verbinding van geloof met concreet maatschappelijk handelen. Daar ben ik ook in aanraking gekomen met het feminisme en de feministische theologie en heb ik in een vrouwengroep gezeten.

Juist omdat ik verder afsta van een stuk kerkelijke en godsdienstige traditie en op mijn manier door feminisme en feministische theologie ben heen gegaan, kan ik vrouwen die worstelen met een stuk van die traditie helpen aanzetten te vinden verder te komen. Ik heb wat ervaring te bieden en ik kan laten zien wat mens-zijn, vrouw-zijn, geloof voor mij betekent.’

Waarom ben je deze cursussen begonnen en paste dat binnen het werk van 'Kerk en Wereld'?
'Eind 1977 ben ik als cursusleidster op Kerk en Wereld begonnen in het team geloof en samenlevingsvragen. Eén van mijn cursuspakketten zou bestaan uit het organiseren van weekends over feminisme en geloof. In de zomer voordat ik kwam was er op Kerk en Wereld een eerste bijeenkomst georganiseerd over feministische theologie met vrouwelijke theologen.

Dat heeft een enorme stroom opgeleverd met lange wachtlijsten. Ik ben daar toen, vanuit wat ik belangrijk vond, mee verder gegaan en het sloeg enorm aan.'

'Hoe is er door die vrouwen op gereageerd; komen dezelfde terug, zit er groei in?

'Het is eigenlijk een geweldige ontwikkeling.

Vooraf die verschillende kerkelijke achtergronden. Via een achterdeur, zou je kunnen zeggen, komt er een grote hoeveelheid oecumene de kerk binnen. Ook plaatselijk waar al die vrouwenpraatgroepen zijn ontstaan, vrouwen die bezig zijn met bevrijding van zichzelf en van een stuk kerktraditie. Zelf ervaren ze dat oecumenisch werken als heel positief.

De eerste tijd was voor mij een soort extase. Dat hadden we allemaal na zo'n weekend. Het was geweldig. Wat een enthousiasme. Ik was er zelf erg mee bezig. Met wat voor mijn eigen leven belangrijk was, kon ik in mijn werk iets doen. Ik zag, dat veel vrouwen op die cursussen met dezelfde dingen zaten. In de cursussen vinden vrouwen herkenning bij elkaar, stimuleren elkaar, steunen elkaar. Daardoor kunnen ze de frustraties in hun eigen omgeving, die van het-er-alleen-voorstaan, weer even aan. Maar dat is natuurlijk niet genoeg. Veel vrouwen ontdekken ook wel, dat er in hun eigen kerkelijke omgeving nog steeds weinig verandert. En dit is ontmoedigend.

Of er ontstaat zoiets als een repressieve tolerantie. Vrouwen mogen eens een vrouwendienst verzorgen, kunnen een praatgroep starten maar wezenlijk verandert er niets. Dat is heel moeilijk. Daar kan ik woedend over worden. De arrogantie van sommige kerkelijke ambtsdragers, het neerbuigende. Wéét de kerk welk enorm potentieel zij bij vrouwen braak laat liggen? Er zit in vrouwen zo'n positief warm religieus gevoel. Soms denk ik wel eens: laten vrouwen ophouden die structuren van binnenuit te veranderen. Gewoon zelf iets beginnen. Met een groep vrouwen de eerste stap tot iets nieuws zetten.

Je energie in nieuwe vormen steken, de nieuwe tijd vooruit leven.

Ja, ik zie duidelijk een ontwikkeling. Vrouwen, die regelmatig op Kerk en Wereld komen, zijn veel zelfbewuster geworden. Ze hebben eigenwaarde verworven, dat recht op een eigen leven. Vrouwen hebben een geweldige honger ook om tot zich te nemen, te lezen. Er is zoveel rijping en groei. Ze komen aan boeken toe, die tot nu toe vaak taboe waren in kerkelijke kringen. En dan komt plotseling dat inzicht: wat zijn we blind geweest voor veel dingen, de autoriteit die we altijd maar geaccepteerd hebben.

Ik denk dat nu in dit stadium, nu de kerken op deze ontwikkeling niet inhaken, alleen de vechtersbazen onder de vrouwen overblijven. Op die exegetische weekends komen de doorzetters, die er mee bezig willen blijven.'

Gevolgen

Ik heb je horen zeggen: ik vraag me wel eens af: wat maak ik allemaal los; wat gebeurt er hierdoor bij vrouwen?

‘Ja, dat is waar. Maar ik denk toch dat dat losmaken door die vrouwen zelf gebeurt. Het feit, dat ze zelf naar de weekends op Kerk en Wereld komen zegt toch iets over hoe zij zelf bezig zijn. Ze zijn bereid de dingen ter discussie te stellen. De kritiek gaat naar twee kanten toe. Ze worden kritisch ten aanzien van de kerk. Dan zie je, dat vrouwen na verloop van tijd de beslissing nemen uit de kerk te stappen. Anderen doen juist een bewuste keus om in de kerk te blijven. Meehelpen veranderingen tot stand te brengen. Deze ontwikkelingen blijven natuurlijk niet stilstaan bij het anders omgaan met geloof en kerk. Het heeft ook consequenties voor je hele leven, voor het omgaan met jezelf, met anderen en dus ook voor je relatie met een eventuele partner. Daarin kunnen erg veel dingen veranderen, er moet een nieuw evenwicht groeien tussen twee partners. Als dat niet lukt, gaan twee mensen uit elkaar. Dat is moeilijk, maar je kunt een eenmaal op gang gekomen ontwikkeling niet stopzetten of terugdraaien. Dan verkracht je je zelf.

‘Heb je zelf voor ogen hoe het nu verder moet?’

‘Ik hoop, dat ik steeds oog blijf houden voor ontwikkelingen in mijzelf en bij andere vrouwen die ik in mijn werk ontmoet. Ik hoop, dat we nu eens bezig kunnen gaan met onderwerpen als: zijn vrouwen bang voor macht? Dat ze wat meer naar buiten gaan treden. Er moet nagedacht worden over verbreding van het hele veld. Niet meer alleen feminisme en gelóóf. De persoonlijke groei van de vrouw moet uitgebreid worden naar andere levensterreinen.’

Thea noemt als voorbeeld de werkgroep ‘huwelijkspastoraat’, een subgroep van de werkgroep ‘Vrouw in kerk en samenleving’ van de Nederlandse Raad van kerken. Vrouwen, die weekends op Kerk en Wereld bezochten merkten vaak, dat in allerlei relatiemoeilijkheden het feminisme als schuldige wordt aangewezen, terwijl er veel meer aan de hand is. Een tiental vrouwen vormt nu een groep ‘huwelijkspastoraat’ en probeert een handreiking over deze problematiek voor de kerken samen te stellen.

Thea: ‘Dit vind ik erg belangrijk werk. Wij hebben tot nu toe altijd een professioneel pastoraat gehad. Ik heb gemerkt, dat vrouwen elkaar ontzettend goed kunnen helpen. Dat moeten we verder vorm geven, dat vrouwen elkaar niet laten stikken, datje elkaar ziet staan. Dat vrouwen, die dezelfde weg kiezen elkaar ook helpen en opvangen’.

Bedreigend

‘Wat zijn de verdere plannen met het cursuswerk?’

‘Afgelopen najaar en dit voorjaar hebben we enkele weekends georganiseerd voor vrouwen voor wie de koppeling tussen feminisme en geloof nog niet zo vanzelfsprekend is. De vrouwen, die intekenden op deze weekends zitten met vragen als: wat betekent de kerk en het geloof voor mij? Wat betekent God voor mij? Zij verwachten, dat de feministische theologie hun

hierin iets te bieden heeft. Voor deze vrouwen zullen in de nabije toekomst meer weekends worden georganiseerd om wat dieper op een aantal specifieke vragen in te gaan met elkaar.

Met een aantal vrouwen die deelnamen aan eerdere weekends bereiden we een weekend voor in november aanstaande over de ontwikkelingen die vrouwen meemaken in de beleving van hun vrouw-zijn, seksualiteit, relaties en welke invloed kerk en geloof hierop hebben of gehad hebben. Dat ik zo'n thema oppak heeft natuurlijk nu te maken met wat ik zie en belangrijk vind en met hoe ik zelf bezig ben. Ik geloof in zo'n manier van werken. Je kunt, zeker als je zó met vrouwen werkt aan haar eigen persoonlijke groei, niet buiten schot blijven. Ik merk dat ook aan mijn manier van werken. Ik heb het gevoel, dat ik steeds beter ga zien waar het toch uiteindelijk allemaal om gaat, namelijk om de vraag: wie ben ik als vrouw, als mens; hoe wil ik leven, hoe ga ik om met mijzelf en mijn leven? Met deze vragen bezig zijn is moeilijk en soms bedreigend voor mensen zelf. Maar ik ben ervan overtuigd, dat mensen, als je je op deze vragen richt, verder komen dan wanneer ik ze ga trainen in sociale vaardigheden of in een handige manier om je staande te houden in de maatschappij. Het gaat er om je eigen kern te vinden, en dan komt de rest ook wel.'